

บทที่ ๒

ผลกระทบกระเทือนของการเปลี่ยนแปลงของระดับราคา
ต่อประเพณีการบัญชี ฐานะการเงิน และผลการดำเนินงาน

ระดับราคาเปลี่ยนแปลงมีผลต่อประเพณีการบัญชีดังต่อไปนี้คือ

๑. ประเพณีเกี่ยวกับหน่วยเงินตรา (Unit of Measurement or Monetary Concept)

เงินตรามันได้ว่าเป็นสื่อกลางของการแลกเปลี่ยนที่ใช้กันทั่วไป และค่าของเงิน (Money Value) ในที่นี้เราหมายถึงจำนวนสินค้าที่เงินนั้นสามารถซื้อได้ การบัญชีเป็นศิลปะแห่งการจกบันทึกรายการที่เกิดจากการค้าตามที่คิดเป็นตัวเลขเงินได้ การจกบันทึกทางการบัญชีนับว่าสำคัญยิ่ง ใ้แก่การจกบันทึกเกี่ยวกับรายการประเภทรายได้ รายจ่าย ลูกหนี้ เจ้าหนี้ ทรัพย์สินและหนี้สิน ตลอดจนการผลิตและการนำไปจำหน่าย หลักที่ยอมรับกันโดยทั่วไปคือ การบันทึกรายการเป็นจำนวนเงินซึ่งนับเป็นวิธีการอันสำคัญอันแรกของการบัญชี

ในบรรดาคำราบัญชีที่แต่งขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ นั้นปรากฏว่าไม่มีหัวข้อใดมากกว่าเรื่องผลสะท้อนจากการเปลี่ยนแปลงของระดับราคา และถึงแม้ว่ามีฐานะที่จะได้รับความเอาใจใส่เป็นพิเศษเพียงนั้นก็ตาม แต่ปัญหาระดับราคานั้นยังไม่สามารถจะแก้ไขได้สำเร็จในอนาคตอันใกล้ ปกติรายการต่าง ๆ ที่ลงไว้ในบัญชีเดียวกัน แต่ในระยะเวลาต่างกันจึงถือได้ว่าเป็นการลงบัญชีด้วยค่าของเงินต่าง ๆ กัน บางรายการอาจเป็นค่าของเงินที่เสื่อมลงเพียงเล็กน้อย และบางรายการอาจเป็นค่าของเงินที่เสื่อมไปมาก หรือบางรายการอาจไม่เสื่อมเลยก็ได้ ผลก็คือตัวเลขในบัญชีมิได้แสดงราคาของสินทรัพย์อย่างถูกต้อง แต่เป็นตัวเลขที่ชวนให้สงสัยหรือเข้าใจผิดได้เท่า ๆ กัน

Baxter, W. T. and Davidson, Sidney, Studies in Accounting Theory, (Richard D. Irwin Inc. Homewood Illinois 1962) หน้า ๒๘๘

การใช้หน่วยเงินตรามีข้อดีคือ เป็นมาตรการที่สะดวกในอันที่จะใช้วัดมูลค่าของสินค้าและบริการต่าง ๆ แต่ก็มีข้อเสียอยู่ที่ว่าค่าของเงินไม่คงที่เสมอไป อาจจะเปลี่ยนแปลงไปไ้มากในช่วงระยะเวลาหนึ่ง หรืออาจจะไม่เปลี่ยนแปลงเลยก็ได้ เมื่อมาตรการที่ใช้วัดไม่คงที่ก็เป็นการยากที่จะใช้วัดสิ่งใดได้ถูกต้อง ถ้าหากเรายังใช้ราคาในอดีตซึ่งถือว่าไม่เป็นการแน่นอน จะมีปัญหาเกิดขึ้นหลายประการ เช่น ในขณะที่ราคาสินค้าสำเร็จรูปสูงขึ้น ถ้าหากกิจการนั้นต้องใช้เวลาในการผลิต ราคาวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตกับวัตถุดิบที่จะซื้อมาแทนก็จะไม่เท่ากัน ต้นทุนสินค้าที่ผลิตสำเร็จในระหว่างนั้นจึงต่ำกว่าต้นทุนสินค้าในงวดต่อไป เมื่อราคาสินค้าสำเร็จรูปสูงขึ้นแล้วกิจการก็ได้กำไรแบ่งออกเป็น ๒ ชนิดคือ กำไรจากการผลิตสินค้าขายส่วนหนึ่ง และกำไรเนื่องจากการที่ราคาสินค้านั้นสูงขึ้นอีกส่วนหนึ่ง

ข้อเสียอีกอันหนึ่งคือ เนื่องจากบัญชีเป็นเครื่องมืออันหนึ่งที่ใช้ให้เห็นผลของการดำเนินงานและฐานะของกิจการ โดยที่นักบัญชีลงบัญชีตามรายการที่เกิดขึ้นโดยครบถ้วน เมื่อต้องการทราบผลการดำเนินงานหรือฐานะของกิจการ ก็จะหาบัญชีการค้ากำไรขาดทุนและงบดุลขึ้น ตัวเลขที่ลงบัญชีตามปกติก็แสดงหน่วยของเงินตรา เช่น เป็นจำนวนดอลลาร์ "ปอนด์สเตอร์ลิง" หรือบาท "ตัวเลขเหล่านี้ก็นำมาลงบัญชีและงบดุลอย่างละเอียดจนถึงหน่วยของ "เซนต์" "ซิลลิง" "เพนนี" หรือ "บาท" ทุเป็น ๆ จะเห็นว่าบัญชีทุกบัญชีและงบดุลมีความถูกต้องและสามารถเปรียบเทียบระหว่างงวดได้ แต่แท้ที่จริงแล้วเป็นเรื่องเข้าใจผิดทั้งสิ้น เพราะรายการที่แสดงนั้นอาจไม่ตรงกับความจริงเสมอไป เนื่องจากระยะที่ราคาสินค้าเปลี่ยนแปลง เช่นสินทรัพย์ชิ้นหนึ่งเมื่อซื้อมีราคา ๑๐,๐๐๐ บาท ในวันปิดบัญชีอาจมีราคา ๑๑,๐๐๐ บาท แต่ในบัญชียังแสดงราคา ๑๐,๐๐๐ บาท^๕

๒. ประเพณีเกี่ยวกับความระมัดระวัง (Conservatism Concept)

หมายถึงหลักการหรือนโยบายที่แสดงผลการค้าให้เที่ยงตรงที่สุด คือไม่ต่ำหรือสูงไป ทั้งนี้โดยต้องพิจารณาอย่างรอบคอบถึงการเสี่ยงและเหตุการณ์อันสำคัญที่ไม่แน่นอนว่าจะเกิด

^๕Kennedy, Ralph Dale and McMullen, Stewart Yarwood, Financial Statement Form, Analysis and Interpretation หน้า ๓๒๕

ขึ้นแก่กิจการ แต่ถ้ามัธยเหตุที่เกิดขึ้นนั้นไม่ชัดแจ้งแล้วให้เลือกหลักการที่จะแสดงผลที่ค่าไว้ก่อน คือหากราคาของสินทรัพย์ใด (ไม่ว่าจะเป็นสินค้าคงคลัง โรงงาน ฯลฯ) สูงกว่าราคาที่ซื้อมา หรือราคาตามบัญชีแล้ว เราจะยังไม่ตีราคาสินทรัพย์นั้นให้สูงขึ้นเท่ากับราคาตลาดจนกว่าจะ ได้ขายสินทรัพย์นั้นจริง ๆ ฉะนั้นราคาสินทรัพย์ตามบัญชีจึงมักไม่เท่ากับราคาปัจจุบันของสิน ทรัพย์ชนิดเดียวกันนั้นที่ซื้อขายในตลาด อย่างไรก็ตามก็สินทรัพย์เกิดสลับบางชนิดเช่น สินค้าคงคลัง และหลักทรัพย์ระยะสั้นมักจะมีการตีราคาใหม่ หากราคาที่ซื้อมาสูงกว่าราคาตลาดปัจจุบัน หลักข้อนี้ซึ่งนิยมใช้กันและเรียกว่า "ถือเอาราคาต้นทุนหรือราคาตลาดแล้วแต่ราคาใดจะต่ำ กว่ากัน" แต่เรามักไม่นำไปใช้ตีราคาสินทรัพย์ประจำอื่น ๆ ด้วย^๖

๓. ประเพณีเกี่ยวกับการดำเนินงานต่อเนื่อง (Going Concern Concept)

มีหลักการบัญชี เกิดจากข้อสมมติอันหนึ่งที่ว่ากิจการหนึ่ง ๆ จะดำเนินต่อไปเรื่อย ๆ ซึ่งก็หมายความว่าอายุของกิจการจะยืนยาวเป็นเวลานาน จึงไม่นิยมตีราคาสินทรัพย์ประจำ ใหม่ แม้ว่าราคาปัจจุบันจะต่ำกว่าราคาทุนที่ซื้อมาก็ตาม และการที่ธุรกิจซื้อสินทรัพย์ประจำ มาก็เพื่อใช้ดำเนินงาน มีใจนำมาขายต่อเหมือนสินค้าอื่น ๆ ฉะนั้นราคาปัจจุบันของสินทรัพย์ ประจำจึงไม่เกี่ยวข้องกับสินทรัพย์ประจำที่ธุรกิจครอบครองอยู่ การตีราคาเสื่อมราคาจึงคำนวณ จากราคาต้นทุนที่ซื้อมาของสินทรัพย์ประจำนั้น

"ราคาต้นทุน" ของสินทรัพย์ประจำดังที่กล่าวนี้หมายถึงจำนวนเงินที่ต้องจ่ายไปเพื่อ ได้สินทรัพย์นั้นมารวมทั้งค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เช่นค่าติดตั้งที่ทำให้สินทรัพย์นั้นอยู่ในสภาพใช้งานได้ หากธุรกิจต้องซื้อสินทรัพย์ชนิดเดียวกัน สมมติว่าเป็นโรงงาน ในปี ๑๙๕๓ อาจต้องจ่าย เงินเป็นจำนวนถึง ๒ เท่าของจำนวนที่เคยจ่ายในปี ๑๙๕๒ ก็ได้ อย่างไรก็ตามราคาต้นทุน ของโรงงานที่สร้างในปี ๑๙๕๒ ก็คือจำนวนเงินที่คิดเป็นค่าของเงินในสมัยนั้น และปกติเราก็นำต้นทุนที่จ่ายไปในปี ๑๙๕๒ นี้แสดงในงบดุลและหักค่าเสื่อมราคาในวันสิ้นปี ๑๙๕๓^๗

^๖ จากแหล่งเดียวกัน หน้า ๓๒๕

^๗ จากแหล่งเดียวกัน หน้า ๓๒๕ - ๓๓๐

การที่เงินตราซึ่งเป็นหน่วยในการลงบัญชีมีค่าเปลี่ยนแปลงขึ้นลงอยู่เสมอย่อมไม่สะดวกแก่การบัญชีที่จะเปลี่ยนค่าของรายการในบัญชีตามค่าของเงินที่เปลี่ยนแปลงนั้น ตามสมการบัญชีที่ว่า สินทรัพย์ = ทุน + หนี้สิน จะแสดงให้เห็นได้ชัดว่าทุนของกิจการจะเปลี่ยนไปถ้าได้พิจารณาของสินทรัพย์และหนี้สินตามค่าที่ขึ้นลงของเงินตรา ข้อบกพร่องข้อนี้ได้อธิบายกันอยู่เสมอในหมู่นักบัญชี แต่ก็ไม่มีใครจะเสนอหน่วยวัดที่ดีกว่าเงินตราได้ จึงจำเป็นต้องใช้เงินตราเป็นหน่วยในการลงบัญชีเรื่อยมา

การที่จะพิจารณาสินทรัพย์เพื่อทำงบดุลของงวดบัญชีย่อมทำไม่ได้ ทั้งนี้เพราะกิจการบางแห่งมีสินทรัพย์หลายประเภท และมีเป็นจำนวนมาก ค่าของเงินในเวลาต่าง ๆ ย่อมเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และตามความเห็นของผู้ที่ราคา ที่ให้มาตีราคาทุก ๆ ครั้งนั้นย่อมจะผิดแผกกันไปบ้าง ทำให้ไม่สามารถเปรียบเทียบผลของกิจการค่าตั้งแต่เริ่มมาจนปัจจุบันแล้ว วิธีที่จะแสดงผลโดยใกล้เคียงที่สุด ก็คงจะเป็นวิธีที่ปรับปรุงตัวเลขโดยคิดถึงการเปลี่ยนแปลงของค่าของเงิน และมาตรฐานการครองชีพทั่ว ๆ ไป แต่ทั้งนี้ก็อาจจะทำไม่ได้ เพราะเหตุว่าไม่สามารถที่จะหาเลขดัชนี (Price Index Number) ที่เหมาะสมได้ นี่ก็เป็นส่วนเสียอย่างหนึ่งที่สินทรัพย์จะต้องวัดด้วยหน่วยของเงินตรา ค่าของสินทรัพย์หรือรายการซึ่งไม่สามารถเปรียบเทียบเป็นค่าเงินตราได้ ก็จะนำมาลงบัญชีไม่ได้

นอกจากนี้ Finney และ Miller ยังให้ข้อสมมติในทางการบัญชีเกี่ยวกับเรื่องเงินที่ว่า "หน่วยของเงินจะต้องคงที่อยู่เสมอ" หรืออีกนัยหนึ่งอำนาจซื้อของเงินจะไม่เปลี่ยนแปลงในระหว่างระยะเวลาที่กำหนดหรือแบ่งไว้ แต่ความจริงในระยะเวลาที่อำนาจซื้อของเงินเปลี่ยนแปลงไป ถึงแม้ว่าอำนาจซื้อจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม ในทางบัญชีก็ยังถือหน่วยเงินตราเท่าเดิมอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นบัญชีของปี ๑๙๓๒ หรือ ๑๙๔๔ ดังนั้นการบัญชีจึงแสดงผลการดำเนินงานไม่ถูกต้องกับความจริง ซึ่งนักบัญชีส่วนใหญ่ก็ยังตระหนักได้ในเรื่องนี้ ในระหว่างปี ๑๙๔๐ - ๑๙๔๔ ราคาสินค้าปลีกเพิ่มขึ้น ๗๑% ในระหว่างปี ๑๙๔๐ และ ๑๙๔๔ ราคาสินค้าปลีกเพิ่มขึ้นเป็นเท่าตัว คือเพิ่มจาก ๑๐๐ เป็น ๒๐๐ หรืออำนาจซื้อของเงินตราลดลง ๕๐%

เมื่ออำนาจซื้อของเงินเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาแล้วจะกระทบกระเทือนอะไรบ้าง ควรจะแสดงให้เห็นในงบการเงิน (Financial Statement) หรือไม่นั้นจะได้กล่าวต่อไป

ที่มาของการใช้เงินทุน

ที่มาของเงินทุน

กำไรสุทธิ	๕๖,๐๐๐	
บวก ค่าเสื่อมราคา	๔๐,๐๐๐	๑๓๖,๐๐๐

การใช้เงินทุน

เงินปันผล		<u>๕๖,๐๐๐</u>
		<u>๔๐,๐๐๐</u>

งบกำไรขาดทุนของบริษัทในระยะเวลา ๔ ปี บริษัทมีกำไร ๕๖,๐๐๐ บาท และได้
จ่ายเป็นเงินปันผลหมด ถ้าสมมติว่าระหว่าง ๔ ปี (๑๙๔๐ - ๑๙๔๔) ราคับริราคาเพิ่มขึ้น ๓๐%
และบริษัทต้องการสินทรัพย์ใหม่ราคา ๑๓๖,๐๐๐ บาท มาแทนของเก่า ราคาเพิ่มขึ้น ๓๐%
ดังนั้นเพื่อที่จะสามารถซื้อมาแทนของเก่าได้ บริษัทจะต้องกู้เงินอีก ๕๖,๐๐๐ บาท หรือไม่ก็
ต้องเพิ่มทุน ดังนั้นการดำเนินงานแทนที่จะได้กำไร ๕๖,๐๐๐ บาท ความจริงไม่ได้กำไรเลย

ประเพณีการบัญชีเกี่ยวกับหน่วยของเงินตราที่วางที่นั่น มีนักบัญชีบางคนที่ไม่เห็นด้วยให้
ทัศนะว่า หน่วยของเงินตราเท่าที่คงเหลืออยู่ในบัญชีที่นำมาแสดงในงบการเงินปัจจุบันมีอยู่
ไม่มากนัก คือส่วนมากจะเหลืออยู่ในพวกสินทรัพย์ประจำเท่านั้น ดังนั้นการที่ค่าของเงินเปลี่ยนแปลง
แปลงก็ไม่จำเป็นต้องนำมากล่าวถึงว่าจะกระทบกระเทือนงบการเงินอย่างไร แต่นักบัญชีที่ไม่
เห็นด้วยกับประเพณีเกี่ยวกับเงินตราก็กล่าวให้ความเห็นว่าถึงแม้ว่าหน่วยของเงินตราเก่าจะ
มีอยู่ในสินทรัพย์ประจำเท่านั้นก็ตาม ถ้าหากธุรกิจถือเอาสินทรัพย์ราคาเดิมก็ต้องคิดค่าเสื่อม
ราคาจากยอดเดิมที่ค่าเกินไป ก็จะทำให้กำไรในปัจจุบันสูงกว่าความจริง ซึ่งขัดกับประเพณี
เกี่ยวกับความระมัดระวัง ดังนั้นนักบัญชีที่ไม่เห็นด้วยกับประเพณีการบัญชีจึงกล่าวให้ความเห็นว่า
ว่าการเปลี่ยนแปลงของราคับริราคา เป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึง เพราะจะกระทบกระเทือน
ถึงผลการดำเนินงานและฐานะของกิจการเป็นอันมาก

กรณี

Finney, H.A. and Herbert, E. Miller, Principle of Accounting Intermediate (Modern Asia Edition in Japan Mitsumura Printing Company Tokyo, Fifth Edition) หน้า ๒๒๓ - ๒๒๔

ระดับราคาเปลี่ยนแปลงมีผลกระทบกระเทือนต่อฐานะการเงินและผลการดำเนินงานดังนี้คือ

หลักการบัญชีต่าง ๆ ที่ปฏิบัติอยู่นี้ได้พัฒนาตัวเองมานานนับปี และได้พิสูจน์ถึงประโยชน์
 กำนาค่าง ๆ ฉะนั้นแม้ว่าจะมีข้อเขียนและบทความมากมายเสนอให้พิจารณาถึงความสำคัญของ
 ระดับราคาเปลี่ยนแปลง (ซึ่งหมายถึงให้ทั้งหลักการบัญชีเก่า ๆ) จึงยังมีได้มีการตอบสนอง
 เท่าที่ควร อย่างไรก็ตามก็ระดับราคาในระยะ ๓ - ๔ ปีที่ผ่านมา ยังไม่ได้เคลื่อนไหวมากจน
 สมควรแก่การตั้งหลักบัญชีเก่าแก่ประการใด สถาบันเกี่ยวกับวิชาชีพการบัญชี ๒ แห่งในสหรัฐ
 อเมริกา คือ American Accounting Association และ American Institute
 of Accountants ได้ลงความเห็นพร้อมกันในปี ๑๙๔๓ และ ๑๙๔๔ ว่า ระดับราคามีผล
 ต่อการบัญชี หลังจากนั้นทั้งสองสถาบันได้ทุ่มเทความพยายามที่จะศึกษาและแก้ไขวิธีการบัญชี
 ในระยะเงินเฟ้อ แต่ก็ยังไม่มีสถาบันใดให้คำแนะนำได้อย่างแท้จริงว่าควรปรับปรุงบัญชี
 ประจำงวดอย่างไรจึงจะแก้ไขข้อบกพร่องของเงินที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้

อันที่จริงแล้วนักวิเคราะห์ตัวเลขทางการบัญชีทั้งหลายไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยหรือไม่
 เห็นด้วยกับข้อแนะนำของสถาบันการบัญชีที่กล่าวข้างต้น หน้าที่ของนักวิเคราะห์มีเพียงว่าจะ
 ประเมินฐานะของธุรกิจที่เขาถ่วงวิเคราะห์ได้ถูกต้องกับข้อเท็จจริงขณะนั้นได้อย่างไร
 ฉะนั้นเขาจึงต้องใช้สถานะการณ์ในขณะนั้นเป็นหลักในการวิเคราะห์ และถ้าปรากฏว่าวิธีการ
 บัญชีของธุรกิจนั้นถ้าสมมุติจะไม่อาจจะปรับเข้ากับข้อเท็จจริงปัจจุบันได้ เช่นมีการคิดค่าเสื่อม
 ราคาสินทรัพย์ประจำในจำนวนเท่ากับเมื่อ ๑๐ ปีก่อน ในขณะที่ระดับราคาสูงขึ้นหลายเท่า
 เช่นนี้ นักวิเคราะห์ควรจะค้นหาวิธีปรับปรุงตัวเลขในงบดุลให้อยู่ในสภาพที่สามารถจะเปรียบเทียบ
 เทียบกันได้เสียก่อน

> ^๕ Kennedy, Ralph Dale and McMullen, Steward Yarwood Financial Statement Form, Analysis and Interpretation หน้า ๓๓๐

ปัญหาที่เกิดจากความไม่มีเสถียรภาพของระดับราคา Kennedy และ McMullen
ได้อธิบายไว้ดังนี้

๑. ตัวเลขที่ปรากฏในบัญชีการเงินของธุรกิจใดก็ตามไม่อาจนำมาเปรียบเทียบกันได้ ไม่ว่าจะ เป็นวิธีการเงินของคนละบริษัทหรือบัญชีของบริษัทเดียวกันแต่ต่างงวดกัน ทั้งนี้เพราะตัวเลขดังกล่าวแสดงค่าของเงินที่ต่างกัน เนื่องจากอัตราลงบัญชีไว้ต่างเวลากัน ซึ่งเป็นปัญหาที่นำไปให้นักวิเคราะห์ต้องยุ่งยากอยู่เสมอ

ตัวอย่าง สมมติปีแรกนักจัดสรรที่ดิน ซื้อที่ดินแปลงหนึ่งราคา ๑๐,๐๐๐ บาท ต่อมาอีก ๒ ปี เขาขายที่ดินแปลงนั้นไปในราคา ๑๕,๐๐๐ บาท ถ้าระดับราคาสินค้าและบริการทั่วไปสูงขึ้น ๕๐% ยังเป็นที่น่าสงสัยว่าเขาจะมีกำไรจากการขายที่ดินแปลงนั้นหรือไม่ แต่ที่แน่นอนก็คือนักจัดสรรที่ดินคนนี้ไม่อาจจะใช้เงิน ๑๕,๐๐๐ บาท ซื้อของได้มากกว่าที่จะซื้อเมื่อ ๒ ปีก่อนด้วยเงิน ๑๐,๐๐๐ บาท ฉะนั้นผลกำไรจากการขายที่ดินตามบัญชี ๕,๐๐๐ บาทจึงเกิดจากการเปรียบเทียบ (Matching) รายรับของปีที่ ๒ กับรายจ่ายของปีที่ ๑ ซึ่งเป็นค่าของเงินคนละสมัยกัน

จะขอยกตัวอย่างอีก ~~๒~~ ๑ ข้อว่ามีนักจัดสรรที่ดิน ๒ คน คนแรกซื้อที่ดินแปลงหนึ่งราคา ๑๐๐๐๐ บาท อีก ๑ ปีต่อมาคนที่ ๒ ซื้อที่ดินอีกแปลงหนึ่งราคา ๑๒,๐๐๐ บาท หากปรากฏว่าระยะเวลาที่ผ่านมา ๑ ปี ตามตัวอย่างนี้ สินค้าและบริการทั่วไปมีระดับราคาสูงขึ้นเช่นนี้ เราจะสรุปว่านักจัดสรรที่ดินคนหลังมีสินทรัพย์ (ที่ดิน) มากกว่านักจัดสรรคนแรกตามที่แสดงไว้ในบัญชีหรือไม่

๒. บัญชีการเงินแบบเก่าไม่สามารถแสดงให้เห็นผลของการเปลี่ยนแปลงค่าของเงิน ซึ่งทำให้อ่านารชื้อของธุรกิจเปลี่ยนแปลง

ตัวอย่าง สมมติว่านักธุรกิจ ๒ คน ลงทุนไปคนละทาง คนแรกซื้อพันธบัตรรัฐบาลไว้ ๑๐,๐๐๐ บาท และคนที่สองซื้อที่ดินไว้ราคา ๑๒,๐๐๐ บาท เท่ากัน อีก ๒ ปีต่อมาระดับราคาสินค้าทั่วไปเพิ่มขึ้นอีกเท่าตัว ปัญหาที่ว่าทั้งสองคนจะยังมีฐานะการเงินเท่าเทียมกันอยู่หรือไม่ อย่างไรก็ดี แม้ว่าตามตัวเลขบัญชีจะปรากฏว่าทั้งสองฝ่ายถือสินทรัพย์ไว้คนละ ๑๐,๐๐๐ บาทเท่า ๆ กัน แต่ความจริงแล้วนักธุรกิจคนที่ซื้อที่ดินไว้จะสามารถขายที่ดินนำเงินมาซื้อสินค้า

อื่น ๆ ไม่น้อยไปกว่าเกิม แต่คนซื้อพันธบัตรรัฐบาลจะต้องรับเคราะห์จากการเปลี่ยนแปลงของระดับราคา เพราะเขาจะซื้อสินค้าอื่น ๆ ได้ในปริมาณน้อยกว่าเมื่อซื้อในสมัยก่อน ถึงแม้ว่าการเสียอำนาจซื้อดังกล่าวจะเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงหรือคาดคะเนล่วงหน้าได้แน่นอนก็ตาม แต่นักวิเคราะห์ก็จำต้องยอมรับว่า การวิเคราะห์ถึงกำไรหรือขาดทุนเนื่องจากระดับราคาเปลี่ยนแปลงมีความสำคัญยิ่ง

การเปลี่ยนแปลงค่าของเงินตราจะทำให้บัญชีประจำงวดต้องกระทบกระเทือนมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับ

005868

๑. ขนาดของราคาที่เปลี่ยนแปลงไปภายหลังจากที่ซื้อสินทรัพย์ประจำชิ้นนั้นมา ถ้าราคาผิดไปจากเดิมมาก บัญชีประจำงวดก็ถูกกระทบกระเทือนมากเป็นธรรมดา และ

๒. ราคาเมื่อซื้อของสินทรัพย์ประจำชิ้น ๆ เองว่าเป็นจำนวนมากหรือน้อยเพียงใด เช่นเครื่องจักรราคา ๒๐,๐๐๐ บาท ภายหลังจากราคาเพิ่มขึ้น ~~หนึ่ง~~ ๑๐% เป็น ๒๒,๐๐๐ บาท ย่อมกระทบกระเทือนน้อยกว่าโรงงานราคา ๒๐๐,๐๐๐ บาท ที่กลายเป็น ๒๒๐,๐๐๐ บาท

สาเหตุข้อ ๑ ที่ว่าขนาดของราคาจะเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยเพียงใดนั้นย่อมเกี่ยวกับระยะเวลาที่ธุรกิจต้องถือสินทรัพย์ประจำชิ้นไว้ด้วย ถ้าเหตุการณ์หมุนเวียนของสินทรัพย์เป็นเพียงระยะเวลาสั้น ๆ ปัญหาการเปลี่ยนแปลงของระดับราคาก็ไม่มีมากนัก แต่ตามปกติสินทรัพย์ประจำ คือเครื่องจักรและโรงงานนั้นย่อมจะมีการหมุนเวียนค่า จึงมักจะพบว่าอายุใช้งานของโรงงานมักจะไมต่ำกว่า ๒๕ ปี การคิดค่าเสื่อมราคาจึงต้องคำนึงถึงเรื่องระดับราคาที่เปลี่ยนแปลงไว้ด้วย และแม้ว่าบางครั้งระดับราคาจะลดลงบ้างเพราะสาเหตุการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจ แต่ในระยะยาวแล้วแนวโน้มของราคาจะสูงขึ้นเรื่อย

สาเหตุข้อ ๒ ซึ่งเกี่ยวกับราคาสินทรัพย์ว่าจะเป็จำนวนมากหรือน้อยเพียงใดนั้นมักจะปรากฏว่าธุรกิจบางประเภท เช่นอุตสาหกรรมต่าง ๆ มักจะถือสินทรัพย์ของตนไว้ในรูปสินทรัพย์ประจำมากกว่าสินทรัพย์ประเภทอื่น ฉะนั้นหากมีการปรับปรุงอัตราค่าเสื่อมราคาใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับระดับราคาปัจจุบันแล้ว ค่าเสื่อมราคาจะเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก

ตัวเลขในงบดุลเกี่ยวกับรายการสินค้าคงคลังและสินทรัพย์ประจำรวมทั้งค่าเสื่อมราคามักจะถูกบิดเบือนจากข้อเท็จจริงยิ่งกว่ารายการอื่น ๆ เนื่องจากราคาสินทรัพย์ประจำได้แสดง

ในรูปของเงินที่มีค่าต่าง ๆ กัน เพราะลงบัญชีหรือซื้อมาในระยะต่าง ๆ กัน ฉะนั้นตัวเลขเกี่ยวกับรายการเหล่านี้จึงไม่บอกถึงฐานะของกิจการที่แท้จริงตามวันที่ซึ่งลงไว้ในงบดุล นอกจากนี้บัญชีกำไรขาดทุนก็มักแสดงว่าขายสินค้าในรูปค่าของเงินปัจจุบันหักด้วยต้นทุนสินค้าขายที่เป็นค่าของเงินในอดีต^{๑๐}

ดังนั้นปัญหาต่อไปที่เราจะพิจารณาก็คือ

๑. การคิดค่าเสื่อมราคาของสินทรัพย์ประจำ
๒. การตีราคาสินค้าคงคลัง
๓. การคิดค่าเสื่อมราคาของสินทรัพย์ประจำ

ในระยะเวลาที่ราคาสินค้าทั่วไปในมเปลี่ยนแปลงในทางที่สูงขึ้น ทำให้ธุรกิจมีกำไรสูง ขณะเดียวกันนั้นราคาของสินทรัพย์ประจำซึ่งธุรกิจจำต้องซื้อเข้ามาแทนชิ้นที่เก่าล้าสมัยหรือชำรุดก็จะมีราคาสูงกว่าราคาที่เคยซื้อและลงบัญชีไว้แต่ก่อน ในกรณีนี้เราจะสำรองค่าเสื่อมราคากวาววิธีใด

Baster และ Davidson กล่าวว่า เป็นธรรมดาอยู่เองที่นักบัญชีผู้ยึดมั่นในแนวความคิดเกิดขึ้นของตนจะต้องคัดค้านระบบต้นทุนทดแทน (Replacement Cost) อย่างแข็งขัน แต่ข้อคัดค้านของนักบัญชีเหล่านี้ยังคงคลุมเครืออยู่มาก อย่างไรก็ตามก็เหตุผลของเขาก็มีค่าควรพิจารณาอยู่บ้าง

สาระสำคัญของข้อโต้แย้งประการแรกก็คือหลักการหาผลกำไรขาดทุนสุทธิในการบัญชีได้แก่การนำเอาต้นทุนที่แท้จริง (Actual Cost) ไปเปรียบเทียบ (Matching) หรือหักออกจากรายการรับทั้งสิ้น ฉะนั้นการละทิ้งหลักการนี้ไปใช้วิธีอื่นจึงเป็นการกระทำที่ขัดแย้งกับข้อเท็จจริงและทฤษฎีบัญชีทั้งกล่าว หากข้อคัดค้านข้างต้นนี้มีเหตุผลสนับสนุนเพียงพอ เป็นที่แน่นอนว่าข้อคัดค้านนี้จะมีน้ำหนักพอที่จะหักล้างเหตุผลของอีกฝ่ายได้ แต่ไม่ปรากฏว่าเป็น

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน หน้า ๓๓๑ - ๓๓๒

จากแหล่งเดียวกัน หน้า ๓๓๑ - ๓๓๒

เช่นนั้น เพราะนักบัญชีเหล่านั้นยืนยันอย่างผิด ๆ อยู่ว่า "ต้นทุนที่แท้จริง" คือต้นทุนที่ได้จ่ายไปจริง (Past cost) แทนที่จะถือเอาต้นทุนปัจจุบันซึ่งทำให้เกิดรายได้ในงวดปัจจุบันเป็นต้นทุนที่แท้จริง

การที่โรงงานซึ่งซื้อไว้นานแล้วเกิดมีราคาสูงขึ้นเพราะระดับราคาทั่วไปสูงขึ้น รวมทั้งค่าขายสินค้าเพิ่มสูงขึ้น (ด้วยการขายสินค้าปริมาณเท่าเดิม) เนื่องจากเหตุผลเดียวกันนั้นทำให้ "ทุน" ของธุรกิจขยายตัวเมื่อวัดด้วยหน่วยเงินตราหน่วยเดิม แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่ากำไรที่แท้จริงของธุรกิจจะขยายตัวตามไปด้วย เพราะว่าส่วนของกำไรที่สูงขึ้นกว่าปกติมาจากค่าเสื่อมราคาของโรงงาน (รวมทั้งสินทรัพย์ประจำอื่น ๆ) ที่มิได้คิดเป็นค่าใช้จ่ายนั่นเอง ความจริงมีการคิดค่าเสื่อมราคาคตามปกติ แต่เมื่อระดับราคาของสิ่งของทุกชนิดรวมทั้งสินทรัพย์ประจำสูงขึ้น และธุรกิจยังคิดค่าเสื่อมราคาในอัตราเดิม กำไรที่สูงขึ้นก็คือค่าเสื่อมราคาในการใช้สินทรัพย์ที่ไม่ได้คิดให้คุ้มกับระดับราคาในปัจจุบัน ฉะนั้นกำไรสุทธิที่คิดตามหน่วยเงินจึงสูงขึ้น สมมติว่าราคาส่งของทุกชนิดเพิ่มเป็น ๒ เท่า กำไรในรูปเงินควรจะเป็นเพียง ๒ เท่าด้วย แต่เนื่องจากการคิดค่าเสื่อมราคาคำนวณจากราคาเดิมของสินทรัพย์ประจำ กำไรสุทธิที่คิดได้จึงสูงมากกว่า ๒ เท่า

ข้อโต้แย้งประการที่ ๒ ของการใช้ระบบ "ต้นทุนทดแทน" ได้แก้ความลำบากในการปฏิบัติ สมมติว่า นักบัญชียอมรับเอาวิธีการบัญชีต้นทุนทดแทนมาใช้ในการคิดค่าเสื่อมราคา ซึ่งหมายความว่า จะต้องคิดค่าเสื่อมราคาเพิ่มขึ้นเมื่อระดับราคาสูงขึ้น แม้ว่าค่าเสื่อมราคาส่วนที่คิดเพิ่มขึ้นจะลดลงค่านเคปิตัลในบัญชีกำไรขาดทุนได้ แต่ก็ไม่อาจจะไปลงทางค่านเคปิตัลของบัญชีที่เหมาะสมได้ นี่เป็นตัวอย่างปัญหาข้อหนึ่งในจำนวนหลายข้อที่นักบัญชียกขึ้นอ้างว่าไม่สามารลดละทิ้งหลักการบัญชีดั้งเดิม ว่าตามความจริงแล้ว ปัญหาข้างต้นนี้พอจะหาวิธีแก้ไขได้ซึ่งเราจะพยายามกระทำกันในภายหลัง แต่ขอยุ่ยากที่สำคัญคือกับบัญชีหลายท่านพยายามยึดมั่นกับหลักการเดิม และปฏิเสธที่จะรับเอาวิธีการใหม่มาปฏิบัติ หากว่าวิธีการบัญชีใหม่เป็นวิธีที่ถูกต้องแล้วไซ้ เพียงแต่ความยากลำบากในการปฏิบัติซึ่งเนื่องมาจากหลักการบัญชีคู่ (Double entry) ก็ไม่น่าจะทำให้ความถูกต้องของวิธีการใหม่ต้องกลายเป็นผิดและไม่เป็นที่ยอมรับ หลักการบัญชีคู่ นั้นแม้จะเป็นเครื่องมือทางบัญชีที่โหดอย่างน่าพิศวงก็ตาม แต่ถ้าเรายอมให้ครอบงำความคิดริเริ่มของเราเสียทุกทางแล้ว ย่อมไม่เป็นการสมควรอย่างยิ่ง

(Double entry is a wonderful servant but a bad master)

ข้อโต้แย้งประการที่ ๓ อาจมีนักบัญชีแย้งอีกว่า อันที่จริงแล้วเมื่อเครื่องจักรหรือเครื่องมือชิ้นเก่าของธุรกิจหมดอายุใช้งานลง ธุรกิจอาจไม่ซื้อมาใช้อีก หรืออาจซื้อเครื่องจักรแบบอื่น ๆ ก็ได้ แล้วเหตุใดเราจึงกล่าวย้ำแต่เรื่องให้คิดค่าเสื่อมราคาโดยอาศัยราคาปัจจุบันของเครื่องจักรแบบเก่าที่กำลังใช้งานอยู่ คำถามข้อนี้คู่แท้เปิด ๆ ก็เห็นสมเหตุสมผลดี แต่ถ้าพิจารณาแล้วจะเห็นว่า เป็นคำถามที่เกิดจากความเข้าใจผิด และธุรกิจอาจไม่ซื้อเครื่องจักรแบบนั้นมาใช้อีก แต่คำว่า "ทุน" ซึ่งมีเครื่องจักรนี้รวมอยู่ด้วยจึงเป็นสิ่งที่ต้องรักษาไว้มิให้ลดน้อยลง เราจะเรียกว่าธุรกิจนั้น ๆ มีกำไรหากได้ไม่หากประสิทธิภาพของทุนยังมีไคคงที่อยู่ ในระดับเดิม และถ้าระดับราคายังสูงขึ้นอยู่ตลอดเวลาเช่นนี้แล้ว การรักษาเงินทุนของกิจการไว้เพียงในรูปที่คิดเป็นจำนวนเท่าเดิมย่อมไม่เพียงพอ หากต้องรักษาอำนาจซื้อในเงินทุนไว้ให้เท่าเดิม ฉะนั้นการคิดค่าเสื่อมราคาของสินทรัพย์ประจำในอัตราราคาสินทรัพย์ปัจจุบัน แม้ว่าจะไม่ตั้งใจซื้อสินทรัพย์ชิ้นใหม่มาทดแทนก็ตาม จึงเป็นการเตรียมพร้อมที่จะรักษาประสิทธิภาพของทุนที่แท้จริงไว้ มิใช่คำว่า "ทุน" เพียงในความหมายของเงินจำนวนเท่าเดิม

ข้อโต้แย้งประการที่ ๔ ได้แก่วความยากลำบากในการคาดคะเนราคาค้นทุนทดแทนในอนาคต เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของราคาที่เราทราบได้จากการสำรวจเพียงกว้าง ๆ และเมื่อไม่ทราบจำนวนราคาที่น่าจะในอนาคต เราจะคิดค่าเสื่อมราคาแต่ละงวดได้อย่างไร จะไม่เป็นการดีกว่าหรือ ถ้าจะเลิกความพยายามที่จะใช้ระบบต้นทุนทดแทนเสีย แล้วหันมาใช้ระบบต้นทุนที่จ่ายไปจริงต่อไปตามเดิม ในเมื่อเรายังไม่ทราบราคาค้นทุนทดแทน และไม่มีทางจะสืบทราบได้แน่นอนด้วยวิธีใด ๆ

ข้อคัดค้านนี้คู่แท้เปิด ๆ จะเห็นว่า มีเหตุผลหนักแน่นดี แต่โดยแท้จริงแล้วก็ เป็นเหตุผลยังไม่ชัดเจน ทั้งนี้เพราะเราไม่จำเป็นต้องคิดเรื่องค่าเสื่อมราคาล่วงหน้าไปไกลถึงปานนั้น การกันกำไรไว้เป็นค่าเสื่อมราคาสินทรัพย์นั้น เราคิดตามราคาปัจจุบันของสินทรัพย์ก็เป็นการเพียงพอแล้ว กล่าวคือในขณะที่ระดับราคาทั่วไปสูงขึ้นทุก ๆ ปีนั้น "ราคาทดแทน" ที่เราใช้เป็นหลักในการคำนวณค่าเสื่อมราคาจะสูงไปขนาดไหน ฉะนั้นไม่ว่าทุนสำรองค่าเสื่อมราคาจะนำไปลงทุนไว้นอกหรือในกิจการก็ตาม หลักทรัพย์ที่ถูกลงทุนไว้จะมีราคาสูงขึ้นในอัตราที่ใกล้เคียงกับสินทรัพย์ชิ้นที่กำลังใช้งานอยู่ (ซึ่งถ้าซื้อมาใช้ใหม่จะต้องแพงกว่าเก่า) การซื้อหรือลงทุนในหลักทรัพย์อื่นเพื่อสะสมเป็นค่าเสื่อมราคาสำหรับสินทรัพย์ประจำตามวิธีนี้จะเป็นหลัก

ประกันในเรื่องทุนสำรองค่าเสื่อมราคาไม่พอซื้อสินทรัพย์ใหม่มาแทน^{ขึ้น}เก่าได้เป็นอย่างดีสรุปได้ว่าทราบเท่าที่เราคิดค่าเสื่อมราคาในอัตราสูง^ณระดับกับราคาสินทรัพย์ในปัจจุบัน และนำไปลงทุนไว้ในหลักทรัพย์เป็นวง ๆ ไป เราก็คงไม่จำเป็นต้องกังวลเรื่องการเปลี่ยนแปลงของระดับราคาในวันข้างหน้า เพราะหลักทรัพย์ที่สะสมไว้จะมีราคาสูงเป็นเงาตามตัวกับสินทรัพย์ประจำที่เราคิดจะซื้อใหม่เปลี่ยนใหม่เสมอ

อาจเป็นไปได้ว่าทุนสำรองค่าเสื่อมราคาถูกนำไปลงทุนไว้ในรูปเงินสดหรือหลักทรัพย์อื่นที่มีอัตราดอกเบี้ยตายตัว ถ้าเช่นนั้นค่าของเงิน (เงินสด) จะไม่สูงตามระดับราคาสินทรัพย์ประจำไปด้วย หมายความว่าธุรกิจจะขาดหลักประกันเรื่องระดับราคานี้ไปอย่างไรก็ดีเรื่องขาดทุน (เพราะเงินไม่พอซื้อสินทรัพย์ขึ้นใหม่) ในกรณีเช่นนี้เป็นคนละเรื่องกับปัญหาการคิดค่าเสื่อมราคาก็กล่าวข้างต้น

ข้อโต้แย้งประการสุดท้าย คือการแสดงรายการสินทรัพย์ประจำในงบดุลอาจถูกบิดเบือนไปหากใช้ระบบต้นทุนทดแทนเป็นวิธีคิดค่าเสื่อมราคา ในกรณีนี้หากเรายกตัวอย่างของระดับราคาในปี ๑๙๑๘ - ๑๙๒๒ มาเปรียบเทียบจะทำให้เข้าใจได้เด่นชัดยิ่งขึ้น ภายหลังจากกระยะเงินเฟ้อดังกล่าวนี้ภาวะเศรษฐกิจก็ยังคงกลับเข้าสู่กระยะเงินฝืดอย่างแรง ฉะนั้นสินทรัพย์ที่ซื้อไว้ในกระยะเงินเฟ้อมีราคาสูงกว่า "ราคาทดแทน" ซึ่งอาจซื้อได้ภายหลังที่เศรษฐกิจฝืดตัวลง ผลจึงปรากฏว่าการใช้ระบบต้นทุนทดแทนทำให้ไม่สามารถจำหน่ายค่าเสื่อมราคาออกจากบัญชีสินทรัพย์นั้น ภายในอายุใช้งานของสินทรัพย์นั้น และถ้าไม่หาทางแก้ไขแล้ว งบดุลจะยังคงแสดงสินทรัพย์ประจำขึ้นนั้นอยู่ทั้ง ๆ ที่ไม่มีตัวตนสินทรัพย์อยู่จริง"

๒. การตีราคาสินค้าคงคลัง

สินค้าที่ธุรกิจซื้อมาไว้ขายนั้นย่อมต้องมีการซื้อมาเพิ่มเติมอยู่เสมอ ในขณะที่ระดับราคาสินค้ามีความโน้มเอียงในทางสูงขึ้นอยู่ตลอดเวลา สินค้าที่จะซื้อใหม่มักจะมีราคาสูงกว่าสินค้าชนิดเดียวกับที่ขายไปแล้ว วิธีการบัญชีที่ดีว่าสินค้าคงคลังคือสินค้าชั้นที่ซื้อมาก่อนที่สุด

เป็นผลให้มีการแสดงสินค้าที่มีราคาสูงสุดไว้ในงบดุล เรียกว่า "วิธีการราคาสินค้าคงคลังแบบ
 ซ้อมาก่อนขายก่อน" (FIFO) ผลปรากฏว่าการคิดกำไรขาดทุนในงวดบัญชีนั้นได้นำสินค้าขาย
 ที่ต่ำเกินไป (เนื่องจากเป็นต้นทุนสินค้าที่เข้ามาแควงคก่อน ๆ) ไปหักออกจากค่าขายสินค้าที่
 สูงกว่าปกติ (Inflated revenue) เพราะเราขายสินค้าเหล่านั้นในระดัปราคาปัจจุบัน
 นี้เองเป็นข้อขัดแย้งของการใช้ระบบการราคาสินค้าคงคลัง ๒ แบบ คือ FIFO กับ LIFO^๒

นอกจากการเปลี่ยนแปลงของระดัปราคาจะก่อให้เกิดปัญหาในเรื่องการคิดค่าเสื่อม
 ราคาของสินทรัพย์ประจำงวดไปแล้ว ยังก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการราคาสินค้าคง
 คลังดังจะกล่าวต่อไป สมมติว่าเราใช้ระบบซื้อที่หลังขายก่อน (LIFO) ในการราคาสินค้า
 คงคลังปลายงวด ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการคิดต้นทุนสินค้าขายเป็นต้นทุนปัจจุบัน ซึ่งอยู่ในงวดเดียวกับที่
 ขายสินค้านั้น ๆ ไป ดังนั้นหากการซื้อสินค้าหลังสุดกระทำในระยะเวลาเงินเฟ้อ ต้นทุนสินค้าขาย
 ในงวดนั้นจะต้องคำนวณจากสินค้าที่เข้ามาในราคาแพง และสินค้าคงคลังจะมีราคาต่ำกว่าระดับ
 ราคาขณะนั้น เพราะถือว่าเข้ามาในระยะก่อน ๆ ที่ราคาถูก ผลก็คือบุคคลจะมี "สำรองลับ"
 จำนวนมากที่ไม่ปรากฏรายการอยู่ในทางตรงข้ามหากภาวะเงินเฟ้อกลับเปลี่ยนเป็นเงินฝืด
 ในระยะต่อมา ระบบ LIFO จะทำให้ต้นทุนสินค้าขายมีราคาถูกลง และสินค้าคงคลังจะแสดง
 ในงบดุลด้วยราคาสูงกว่าปกติ ในกรณีเช่นนี้แม้ว่ากำไรขาดทุนจะเป็นไปตามภาวะเศรษฐกิจ
 ที่แท้จริง เพราะซื้อสินค้าราคาถูกแล้วก็ขายไปด้วยราคาถูกในงวดบัญชีเดียวกัน แต่ก็มีข้อเสียดัง
 ครงที่ราคาสินค้าคงคลังเป็นราคาที่ไม่อาจจะขายได้จริง ๆ^๓

แม้ว่าสินค้าคงคลังจะมีการหมุนเวียนในอัตราสูงกว่าสินทรัพย์ประจำก็ตาม แต่การ
 ปรับปรุงบัญชีเพื่อให้สอดคล้องกับระดัปราคาก็จำเป็น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการคิดผลกำไรขาดทุนเป็น
 ไปโดยถูกต้อง ในกรณีสินค้าคงคลังนี้ธุรกิจมีวิธีลงบัญชีต่าง ๆ กันไป ฉะนั้นการปรับปรุงบัญชี
 จึงต้องต่างกันไปสุดแล้วแต่วิธีการบัญชีสินค้าคงคลังของธุรกิจนั้น ๆ

^๒ จากแหล่งเดียวกัน หน้า ๒๒๘

^๓ จากแหล่งเดียวกัน หน้า ๓๐๒ - ๓๐๓

แม้ว่าการตีราคาสินค้าคงคลังจะมีหลายวิธี แต่วิธีที่ใช้กันแพร่หลายที่สุดคงมีเพียง ๓ ระบบเท่านั้นคือ "ระบบซื้อก่อนขายก่อน" "ระบบต้นทุนถัวเฉลี่ย" และ "ระบบซื้อทีหลังขายก่อน" เพื่อให้ผู้อ่านเห็นว่าในขณะที่ระดับราคากำลังสูงขึ้นนั้น จะมีผลกระทบต่อวิธีการตีราคาสินค้าคงคลังทั้ง ๓ วิธีอย่างไร จึงขอยกตัวอย่างง่าย ๆ คือไปนี้คือ ธุรกิจแห่งหนึ่ง ขายสินค้าได้ ๑ หน่วยในระยะเวลา ๑ ปี และธุรกิจนี้ถือสินค้าคงคลังไว้จำนวน ๑ หน่วยเสมอ ฉะนั้นก่อนจะมีการขายสินค้าแต่ละหน่วยข้างต้น ธุรกิจจะมีสินค้าอยู่ ๒ หน่วย ภายหลังจากขายไปจะเหลือ ๑ หน่วย และเมื่อใดที่ขายสินค้าไปแล้วธุรกิจนี้จะรีบซื้อสินค้ามาเพิ่มเติมอีก ๑ หน่วยทันที สมมติว่าในระยะเวลา ๑๐ ปี ระดับราคาสินค้าทั่วไปสูงขึ้นอีกเท่าตัว (หรือ ๑๐๐%)

สมมติให้ธุรกิจนี้มีสินค้าคงคลังราคาหน่วยละ ๑๐ บาท (ราคาต้นทุน) ในต้นปีแรก การซื้อและขายสินค้าในปีคือ ๆ ไปเป็นไปตามตารางข้างล่างนี้

ปีที่	จำนวนต่อ ๑ หน่วย	
	ซื้อ	ขาย
๒	๑๒.๐๐	๑๕.๐๐
๓	๑๓.๐๐	๑๖.๒๕
๔	๑๔.๐๐	๑๗.๕๐
๕	๑๕.๐๐	๑๘.๗๕
๖	๑๖.๐๐	๒๐.๐๐
๗	๑๗.๐๐	๒๑.๒๕
๘	๑๘.๐๐	๒๒.๕๐
๙	๑๙.๐๐	๒๓.๗๕
๑๐	๒๐.๐๐	๒๕.๐๐
๑๑	๒๑.๐๐	๒๖.๒๕
รวม	๑๖๕.๐๐	๒๐๖.๒๕

ถ้าใช้วิธีราคาสินค้าคงคลังแบบ "ซื้อก่อนขายก่อน" ธุรกิจจะต้องลงบัญชีค่าขายสินค้าราคา ๑๑ บาท ในปีที่ ๒ และขายสินค้าราคา (ต้นทุน) ๑๒.๐๐ บาท ในปีที่ ๓ กระทบเช่นนี้คิดต่อไปจนกระทั่งปีที่ ๑๑ ขายสินค้าราคา ๒๐.๐๐ บาท เหลือสินค้าราคา ๒๑.๐๐ บาท ในวันสิ้นปีที่ ๑๑

แต่ถ้าหากใช้วิธีราคาสินค้าคงคลังแบบซื้อทีหลังขายก่อนแล้ว ผลจะต่างกันคือ ต้องลงบัญชีว่าขายสินค้าราคา ๑๒.๐๐ บาท ในปีที่ ๒ และขายสินค้าราคา ๑๓.๐๐ บาท ในปีที่ ๓ ต่อ ๆ ไปเช่นนี้จนกระทั่งปีที่ ๑๑ ซึ่งขายสินค้าราคา ๒๑.๐๐ บาท และมีสินค้าคงคลังราคา ๑๑ บาท เหลืออยู่ในวันสิ้นปีนั้น ตารางต่อไปนี้แสดงถึงข้อแตกต่างที่ใช้วิธีราคาสินค้าคงคลังต่างกัน

ปีที่	กำไรขั้นต้น		สินค้าคงคลังเมื่อ ๓๑ ธ.ค.	
	FIFO	LIFO	FIFO	LIFO
๒	๔.๐๐	๓.๐๐	๑๒.๐๐	๑๑.๐๐
๓	๔.๒๕	๓.๒๕	๑๓.๐๐	๑๑.๐๐
๔	๔.๕๐	๓.๕๐	๑๔.๐๐	๑๑.๐๐
๕	๔.๗๕	๓.๗๕	๑๕.๐๐	๑๑.๐๐
๖	๕.๐๐	๔.๐๐	๑๖.๐๐	๑๑.๐๐
๗	๕.๒๕	๔.๒๕	๑๗.๐๐	๑๑.๐๐
๘	๕.๕๐	๔.๕๐	๑๘.๐๐	๑๑.๐๐
๙	๕.๗๕	๔.๗๕	๑๙.๐๐	๑๑.๐๐
๑๐	๖.๐๐	๕.๐๐	๒๐.๐๐	๑๑.๐๐
๑๑	๖.๒๕	๕.๒๕	๒๑.๐๐	๑๑.๐๐
กำไรรวม	๕๑.๒๕	๔๑.๒๕		
กำไรแบบ FIFO มากกว่า LIFO	๑๐.๐๐			
สินค้าคงคลังแบบ FIFO				
มากกว่า LIFO			๑๐.๐๐	

จากตัวอย่างที่แสดงไว้ข้างต้นจะเห็นข้อแตกต่างที่เปรียบเทียบได้ว่า

(๑) ต้นทุนสินค้าคงคลังของแบบ FIFO สูงขึ้นตามลำดับเมื่อระดับราคาสูงขึ้น แต่ต้นทุนค่อหน่วยของแบบ LIFO คงที่ตลอดระยะเวลา ๑๐ ปี ฉะนั้นเมื่อสิ้นปีที่ ๑๑ ต้นทุนสินค้าคงคลังแบบ LIFO จึงเป็น ๑๑.๐๐ บาทเหมือนปีแรก ราคาสินค้าคงคลังจึงต่ำกว่าราคาปัจจุบัน (เมื่อปีที่ ๑๑) อยู่ ๑๐.๐๐ บาท

(๒) ผลกำไรรวมทั้ง ๑๐ ปีตามวิธี FIFO จะสูงกว่าแบบ LIFO อยู่ ๑๐.๐๐ บาท สำหรับกำไรจำนวน ๕๑.๒๕ บาทตามวิธี FIFO นั้นเนื่องจากเราคิดต้นทุนสินค้าขายไว้ค่าไป ๑๐.๐๐ บาท ที่เหลือ ๔๑.๒๕ บาทเท่านั้นสำหรับเป็นทุนหมุนเวียนต่อไป แต่ถ้าเราใช้วิธี LIFO จะเห็นว่ากำไรซึ่งจะใช้เป็นทุนหมุนเวียนต่อไป หรือใช้เพื่อจ่ายปันผลได้ ๔๑.๒๕ บาทพอดี

นอกจากวิธี FIFO และ LIFO แล้ว ยังมีวิธี Average Cost อีกซึ่งจะทำให้การคิดกำไรขาดทุนและสินค้าคงคลังแตกต่างกันไป อย่างไรก็ตามก็คิดของการคิดต้นทุนด้วยวิธี Average Cost จะอยู่ระหว่างกลางของวิธี FIFO และ LIFO และแม้แต่วิธี FIFO กับ LIFO เองก็ยังไม่มีการปฏิบัติกันเป็นมาตรฐาน ในระยะ ๑๐ ปีที่ล่วงมานักบัญชีนิยมใช้วิธี LIFO กันมากขึ้น แต่เป็นวิธีการ LIFO ที่ดัดแปลงไปใช้กันในแบบต่าง ๆ

ในระยะที่ระดับราคาสูงขึ้น การหาผลกำไรขาดทุนมักจะถูกบิดเบือนจากข้อเท็จจริง เนื่องจากการคำนวณต้นทุนสินค้าขายและค่าเสื่อมราคาไม่ถูกต้อง โดยเฉพาะธุรกิจที่ต้องถือสินค้าคงคลังไว้เป็นจำนวนมากเสมอ และใช้วิธี FIFO สำหรับลงบัญชี เช่นนี้ "ต้นทุนสินค้าขาย" มักจะคลาดเคลื่อนไปมาก ครบถ้วนข้ามกับธุรกิจที่ถือสินค้าคงคลังไว้แต่น้อยหรือใช้วิธี LIFO เป็นวิธีลงบัญชี ต้นทุนสินค้าขายจะใกล้เคียงความจริงมากที่สุด^{๑๔}

^{๑๔} จากแหล่งเดียวกัน หน้า ๓๓๒ - ๓๓๔